

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:4, Issue:18
sssjournal.com

pp.1605-1610
ISSN:2587-1587

2018
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 04/03/2018

The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 09/05/2018

Published Date (Makale Yayın Tarihi) 09.05.2018

NORMATİF BİR GÜÇ OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ

EUROPEAN UNION AS A NORMATIVE POWER

Dr. Öğretim Üyesi Ayşegül GÖKALP KUTLU

Kocaeli Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler,
aysegul.gokalp@kocaeli.edu.tr, Kocaeli/Türkiye

Zeynep SIVAR YENİCELER

Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans
Öğrencisi, zeynepshivars@gmail.com, İstanbul/Türkiye

ÖZ

Varlığını uzun yıllar boyunca sürdüren ve temelleri oldukça derinlerde aranması gereken Avrupa Birliği, dünyadaki en önemli bütünleşme projesidir. Birliği diğer tüm projelerden ayıran şahsına münhasır konumu, bahsi geçen bütünleşme projesini bilimsel araştırmalara en çok konu olan başlıklardan bir tanesi haline getirmiştir. Avrupa Birliği, sergilediği çeşitli eylemler ve gerçekleştirdiği söylemlerle dünya siyasetinde etkin bir güçtür ve konuya ilişkin en fazla tartışılan kalemlerden bir tanesini Birliğin nasıl bir güç olduğu hususu oluşturmaktadır. Bu çalışma, sivil, askeri ya da normatif bir güç olarak görülen ve konuyla ilgili tartışmalara sık sık konu olan Avrupa Birliği'ni normatif bir güç olarak inceleyecektir. Çalışmada Ian Manners'ın 1990'lı yıllarda ortaya atmış olduğu görüş ışığında, Normatif güç kavramı, Avrupa Birliği'nin normatif temelleri ve bu normatif güç olma yahut sahip olduğu bu gücü devam ettirme amacıyla kullandığı ve kullanmakta olduğu araçlara yer verilmiştir. Buna ek olarak çalışmada, normatif bir güç olarak anılan Avrupa Birliği'nin sahip olduğu bu sıfatın Birliğin bugünkü durum ve eylemlerine ne oranda uyum sağladığı ve Birliğin bir normatif güç olarak görülüp görülemeyeceği de incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, normatif güç, Ian Manners

ABSTRACT

The European Union, whose existence has lasted for many years and whose foundations must be searched for deeply, is the most important integration project in the world. The unique position of the European Union, which distinguishes itself from all other projects, has made the integration project one of the most titles of scientific research. The European Union is an active force in world politics with various actions and rhetoric that it exhibits, and it is one of the most controversial items on the subject as to how the European Union is a force. This study will examine the European Union, which is seen as a civil, military, or normative force, a frequent subject of debate on the issue, as a normative force. In the light of the opinion that Ian Manners had been put forward in the 1990s in the light of the work, the concept of normative power, the normative foundations of the European Union, and the tools that it uses and uses to maintain this power, whether it is normative power or possess it. In addition, it will be examined whether this title of the European Union, referred to as a normative power, adapts itself to the present situation and actions of the Union and whether the Union can be regarded as a normative force.

Keywords: European Union, normative power, Ian Manners

1. GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB), İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'da medyana getirdiği büyük yıkımın ardından Avrupa kıtasına barış ve istikrar getirmeyi amaçlayan kendine özgü bir bütünleşme projesidir (Ülger, 2008: s. 36). AB'nin uluslararası alandaki rolü ve uluslararası politikadaki etkinliği ise geçmişten günümüze devam eden bir tartışma konusudur. Uluslararası İlişkiler disiplindeki kavramsal gelişim süreci genel olarak incelendiğinde, AB (eski adıyla Avrupa Topluluğu), Soğuk Savaş'ın yumuşadığı ve uluslararası ilişkilerde etki yaratmanın aracı olarak sadece askeri gücün değil ekonomik gücün de önemli olduğu fikrinin öncelik kazandığı 1970'lerde, ekonomik olarak güçlü fakat askeri olarak sınırlı bir "sivil güç" (Duchene, 1973) olarak tanımlanmıştır. Soğuk Savaş'ın tekrar hız kazandığı ve güç siyasetinin geri döndüğü 1980'lerin başında Hedley Bull, "sivil güç" kavramını eleştirmiş, Avrupa Topluluğu'nun bir sivil güç olmasının üye devletlerinin askeri kapasitelerinden bağımsız olamayacağını ifade etmiştir (Bull, 1982). Bir "normatif güç" olarak AB ise, Ian Manners (2002) tarafından Soğuk Savaş'ın bitmesiyle oluşan yeni dünyada AB'nin uluslararası siyaseti etkileyebilme kapasitesini açıklamak için öne sürülmüştür. AB, üçüncü ülkelerle ilişkilerinde kendi değerlerini ihraç edebilen, diğer ülkeler için neyin normal olduğu ve neyin normal olmadığı konusunda fikir öne sürebilme kapasitesine sahip olan (Kaçar ve Öztürk, 2017: s. 361) ve bu şekilde diğer aktörlerin davranışlarında değişikliğe sebep olan bir aktördür. Bu makale, normatif bir güç olarak AB'nin etkinliğini ve bu amaçla kullandığı araçları inceleyecektir. Bu bağlamda ilk olarak AB'nin normatif gücünün kapsamı ele alınacak, ikinci bölümde bu gücün kaynakları tartışılacak, son bölümde ise AB'nin normatif gücünün araçları açıklanacaktır.

2. NORMATİF GÜÇ KAVRAMI – NORMATİF BİR GÜÇ OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ

Carr'ın düşünceler üstü, Galtung'un ise ideolojik bir güç olarak atıfta bulunduğu normatif güç tartışmaları yeni olmamakla birlikte Avrupa Birliği'nin nasıl bir uluslararası güç olduğu konusuna etkisi nispeten daha yeni bir tartışma konusudur (Krohn, 2009: s. 12). Avrupa Birliği'nin sivil yahut askeri bir güç mü olduğu tartışmalarına, normatif güç kavramının temelini oluşturan Manners'ın bu konudaki literatürün temelini oluşturan argümanı yeni bir boyut kazandırmıştır. AB'yi sivil yahut askeri bir güç olmaktan ziyade ortak ilke ve iradeye sahip bir normatif güç olarak değerlendiren Ian Manners'ın görüşleri destekleyici ve karşıt fikirleri beraberinde getirerek yeni bir tartışma alanı oluşturmuştur. Manners, normatif gücü, uluslararası ilişkilerde norma uygun olanı şekillendirme ve değiştirme kabiliyeti olarak tanımlamıştır (2002: 238). Manners'a göre AB, uluslararası sistemde yeni ve farklı bir aktördür. AB, elitlerin girişimi ile kurulan ve gelişen, üye devletlerin arasındaki antlaşmalar temelinde hareket eden hukuki bir düzendir; bu sebeple de temel olarak birçok ortak değer üzerine kuruludur (2002: 241). Barış, özgürlük, hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan hakları, sürdürülebilir kalkınma gibi ortak değerlere sahip olması ve uluslararası alanda bu değerlere dayalı olarak hareket etmesi AB'yi uluslararası sistemin geleneksel aktörü olan devletlerden ayırmaktadır. Oysa devletler bu tip etik değerlerden ziyade, realist ve neo-realist yaklaşımların bulunduğu güvenlikle ilgili endişeler ile hareket ederler (Hyde-Price, 2008: 30). Bu sebeple, Manners'ın konumlandırmasıyla AB, uluslararası alandaki diğer aktörlerden daha farklı bir karaktere sahiptir. AB'nin bu değerler temelli kuruluşu ise onu uluslararası siyasette normatif / değerler temelli hareket etmeye uygun hale getirmektedir (Manners, 2002: 252). AB, uluslararası alandaki diğer aktörleri hem değer temelli dış politika araçları ile doğrudan, hem de bu değerlere sahip olan üyelerinin örnek alınması nedeniyle dolaylı olarak etkilemektedir (2002: 252). Bu sebepten dolayı, AB normatif bir güçtür ve uluslararası politikanın normlarını şekillendirebilmektedir.

Burada yer verilmesi gereken önemli bir nokta normatiflik kavramının, yayılmak istenen normların evrensel değer olarak varsayımıdır. Avrupa Birliği'nin, aşağıda daha ayrıntılı biçimde değinilecek olan normlarının evrenselliği ise zaman zaman tartışma konusu olmuştur. Normatifliğe getirilmiş olan eleştirilerde üzerinde önemle durulan nokta, normların evrenselliğe dayalı olmasıyla ilişkilidir. Bahsi geçen kavramı eleştirenlere göre normlar, yapay, ulusal, yasal yahut kültürel olarak inşa edilmişlerdir ve bu nedenle evrensel olmamaktadırlar (Akça Ataç, 2012: s. 4). Getirilen tüm bu eleştirilere karşın AB'nin, onarılması gereken çeşitli konuların varlığına rağmen, normatif bir güç olduğu görüşü kuvvetli bir şekilde desteklenmeye devam etmektedir.

AB'yi normatif bir güç olmaya, bir diğer ifadeyle normatif kapasiteye sahip olmaya iten nedenler inceleneceğinde, Ian Manners tarafından 1990'lı yılların başlarında geliştirilmiş olan görüşlere bakmak faydalı olacaktır. Manners'a göre 1980'li yıllarda uluslararası alanda yaşanan gelişmeler AB'nin ve ulus devletlerin askeri ve sivil anlamda güçlenmesi gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Yine 90'lı yıllarda dünya sisteminde meydana gelmiş olan gelişmeler, Avrupa Birliği'nin askeri güç olmaktan ve bu amaç doğrultusunda misyonlar üstlenmekten ziyade, daha önemli bir görevi olduğunu göstermiştir. Bahsi geçen

görev, Birliğin kuruluş amacı olan bölgede barışın tesis edilmesidir. AB ile özdeşleştirilmiş olan bu barışın tesisine ilişkin görev ancak ortak değerler ve sembollerin paylaşılması ile bahsi edilen ortak değerlerin diğer ülkelerde yerleşmesinin teşvik edilmesi sonucu gerçekleşebilecektir. Tüm bu çabaların ardından, bahsi geçen sürdürülebilir barışın tesis edilmesi mümkün olacaktır (Yılmaz ve Uğurlu, 2012: s. 89).

AB'nin etkin bir normatif güç olarak dünya konularında aktif bir rol alması ancak ve ancak yukarıda bahsi geçen barışın tesisi görevinin yerine getirilmesine bağlıdır. 90'lı yıllarla birlikte, bu felsefe ve bakış açısı doğrultusunda geliştirilmekte olan Avrupa Birliği dış politikası, askeri güç bakımından aktör konumunda olmayı reddetmektedir. Bu bakışta AB, aktör olmak yerine, üye devletlerin ortak değeri olan barışın korunması yönünde ortak karar verebilmelerini geliştirilmeye çalışılan bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada önemle eklenmesi gereken noktalardan bir tanesi şudur ki AB, Birliğin temel misyonu olarak görülen barışın tesisi hususunda etkili olabilmek için en etkili iki araç olarak genişleme ve komşuluk politikalarını kullanmaktadır (Yılmaz ve Uğurlu, 2012: s. 89).

Avrupa Birliği'nin varlığını normatif bir güç olarak sürdürmesini savunan çevrelerce, ahlaki üstünlük anlayışına göre AB için en doğru olan yaklaşım budur. Etik ve tarihsel görev bakış açısıyla norm yayıcı, normatif bir tavır benimsemek AB için kaçınılmaz bir görevdir. Avrupa Birliği, sahip olduğu modeli Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine ve diğer aday ülkelere tavsiye ettiği gibi, bahsi geçen modeli küresel olarak da yaymalıdır. Etkinlik ve görev bilinci düşüncesi ile, AB'nin fikirlerini silahlar yahut zor kullanma yoluyla yaymasının etkin ve etkili olmayacağı ve bunun örgütün tabiatına aykırı olduğu düşünülmektedir. AB'nin var olan konumunu sürdürerek varlığını normatif bir güç olarak devam ettirmesi gerektiğini savunanlara göre, son olarak, normatif güç olmaktan çıkıp küresel bir güç halini almaya çalışmak AB'nin kurtarıcı felsefesine ihanet ve Avrupa'yı Avrupa yapan değerleri inkar etmek olacaktır. Bu görüşe göre temel değerlere sadakat gösterilmeli ve model, olmasına kanaat getirilmesi durumunda, eksik yönleri tamamlayarak devam ettirilmelidir (Dinç, 2011: s. 105).

3. AB'İN NORMATİF TEMELLERİ

Avrupa Topluluğu'nun Birlik olma sürecinin gerçekleştiği 1990'lı yıllarda AB'nin dış dünya ile sürdürdüğü ilişkilerde normatif öğeler daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Geride kalan elli yıl süresince AB, kendisine normatif bir temel oluşturan çok sayıda belge ortaya çıkarmış ve geliştirmiştir. Tüm bunların yanı sıra, Lizbon Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte toplumsal adalet, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi kavramlar anayasal bir konum edinmiş ve bahsi geçen normlar AB dış politikasında ve uluslararası kimliğinde etkili olmuştur (Özgündüz, 2012: s. 23). AB'nin normatif temelleri incelendiğinde, Avrupa hukuku ve politikasının beş temel ve dört alt norm etrafında şekillendiği görülmektedir. Temel normlar; barışın merkezileşmesi, özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları olarak açıklanırken alt normlar; toplumsal gelişme, ayrımcılıkla mücadele, sürdürülebilir kalkınma ve iyi yönetim olarak belirtilmiştir (Manners, 2001: s. 10-11).

Avrupa Birliği Komisyonu'nun 1997 yılında yayınlamış olduğu Lüksemburg Bildirisi'nde; Avrupa Birliği üyesi olan ülkelerin çıkarları konusunda pek çok ortak noktada birleştiği belirtilmiş, İnsan hakları, demokrasi, barış ve güvenlik olarak belirtilen değerlerin yaygın hale getirilmesi, gelişme bakımından geri kalmış ülkelere yardım edilmesi ve çevrenin karşı karşıya kalabileceği önem arz eden ve büyük zararlardan korunması alanlarında Birlik üyesi devletlerin daha etkili olması gerektiği ifade edilmiştir. Manners'a göre AB, bahsi geçen alanlarda normatif bir güç sergilemektedir. Komisyon tarafından dile getirilen hususlarda AB'nin gösterdiği tavır ve uygulamalar, AB'nin normatif bir güç olduğunu ortaya koymaktadır (Özgündüz, 2012: s. 24).

Avrupa Birliği, genel olarak dış politikasının daha özel düzeyde genişleme ve komşuluk politikalarının tasarımında kendi norm ve değerleriyle uyum sağlama hususunu, karşı taraf ile olan ilişkileri geliştirmenin ön şartı olarak belirtmiştir (Akça Ataç, 2012: s. 3). Avrupa Birliği Üyelik Kriterleri olarak da anılan Kopenhag Kriterleri, AB'nin benimsediği normları üye devletlere de benimsetmeyi amaçlayan ve AB'nin normatif gücünü öne çıkaran kriterlerdir. Bahsi geçen üç kriter şu şekil ifade edilmiştir (European Commission Resmi Web Sitesi); siyasi kriterler, ekonomik kriterler ve topluluk mevzuatının belirlenmesi. Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü insan haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumların varlığı olarak sıralayabileceğimiz Kopenhag Siyasi Kriterleri'nde Avrupa Konseyi, bahsi geçen kriterlerin varlığını ve işlerliğini analiz etmektedir. Özellikle insan hakları konusu üzerinde önemle durmakta olan Birlik, AB adayları bir ülke söz konusu olduğunda bahsi geçen alanda yaşanan gelişmeleri özenle değerlendirmektedir. Pek çok ülkenin insan hakları konusunda yaptığı değişiklik ve düzenlemelerin sayıca fazla oluşu da AB'nin bu konudaki ısrarcı tutumunun en büyük örneğini teşkil etmektedir (Sawe, 2017).

AB'ye üyelik hususunda Birliğin üzerinde önemle durduğu bir diğer madde Kopenhag Ekonomik kriterleridir. Bahsi geçen kriterler temel olarak iki ekonomik husus üzerine inşa edilmiştir. Bunlardan ilki tüm varlığıyla işler durumda bir piyasa ekonomisine sahip olmakken bir diğeri, Birlik içindeki rekabetçi baskılara ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisinin varlığı olarak ifade edilmektedir (Morgil, 2006: s. 92). Birlik, topluluk üyesi olacak devletlerden siyasi birlik ve ekonomik birlik hedeflerinin kabul edilmesine ek olarak Birlik tarafından alınmış olan yahut alınacak kararları uygulama, gerekli yükümlülükleri yerine getirebilme kapasitesine sahip olmasını da beklemektedir. AB Müktesebatını kabul etme, benimseme ve uygulama aşamalarını içeren bu süreç Birlik tarafından oldukça önemsenmekte; süreç, üyelik sağlama aşamasının yanı sıra karşılıklı güven tesis edilmesi ve bunun gösterilmesi biçiminde değerlendirilmektedir (Aktan, 2000).

AB, Kopenhag Kriterleri'nin yanı sıra normatif güç oluşunu gösteren ve pekiştiren pek çok eylem gerçekleştirmiştir ve gerçekleştirmektedir. Ölüm cezasının kaldırılması AB'nin insan hakları alanında yerleşmesi konusunda üzerinde önemle durduğu normlardan biridir. Avrupa Birliği'nin normatif karakterini ortaya koyan genişleme süreci ve Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında Avrupa Birliği'ne ortak olacak ülkelerde ölüm cezasına hiçbir koşulda izin vermeme konusunda teşvik edici davrandığı ve bahsi geçen konunun gündemde tutulmasını sağladığı görülmektedir. AB'nin normatif karakterinin öne çıktığı bir diğer konu ise çocuk hakları konusundaki çalışmalarıdır. AB mevzuatında yapılmış değişikliklerin ardından, son olarak Lizbon Anlaşması'nda ayrımcılık ve toplumsal dışlanma ve çocuk hakları konusunda gerek Birlik içerisinde gerek dışarıda mücadele etme hedefi vurgulanmıştır (Özgündüz, 2012: s. 26).

4. NORMATİF BİR GÜÇ OLARAK AB'NİN KULLANDIĞI ARAÇLAR

Nathalie Tocci'ye göre, normatif güç yahut normatif dış politika, benimsediği normatif amaçları yine normatif araçlar aracılığıyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Kullanılan araçların yanı sıra bahsi edilen araçların nasıl kullanıldığı da bu konuda fazlasıyla önem arz etmektedir (Tocci, 2008: s. 8). Bir normatif güç olarak AB'nin kullandığı araçlar genişleme ve komşuluk politikası olarak belirtilmektedir. AB'nin son yıllarda üzerinde durduğu stratejik politika araçlarından biri olarak karşımıza çıkan Avrupa Komşuluk Politikası; Akdeniz çevresinde, Doğu Avrupa'da ve Güney Kafkaslar'da kendisine komşu ya da yakın durumdaki devletlerle kapsamlı ortaklık ve iş birliğini öngörmektedir. Tam üyelik söz konusu olmasa dahi Birliğin politik, ekonomik ve sosyal değerleri çerçevesinde söz konusu ülkelerin entegrasyonunun amaçlandığı Avrupa Komşuluk Politikası vasıtasıyla AB tarafından, değerleri ve politikalarıyla uyumlaştırılmış bir dost ülkeler ilişkisinin oluşturulması hedeflenmektedir. Bahsi edilen politika ile Birliğin güvenlik, istikrar ve sürdürülebilir kalkınma amaçlarının komşularıyla yakın ilişki kurmasından ayrı düşünülemez ve taraflar arasındaki ilişkilerin AB'yi yönlendiren ortak değerler olan politik ve ekonomik unsurların benimsenmesi ve geliştirilmesine dayanacağı vurgulanmıştır (Samur, 2009: s. 171).

AB'nin normatif gücünü vurgulayan bir diğer unsur olan genişleme sürecinde, yukarıda da değinildiği üzere, üye olacak ülkelere çeşitli kriterler getirilerek ülkelerin AB'nin yapısına yakınlaştırılması amaçlanmaktadır. Üyelikle birlikte Avrupalı ülkelere (demokrasi, istikrar, insan hakları ve benzeri konularda) büyük avantajların sağlandığı belirtilirken Birliğe katılımın milyonlarca insanın yaşam kalitesini de artıracığı ifade edilmiştir (European Commission, 2011: s. 5). AB'nin sahip olduğu değerleri aday ülkelerin benimsemesi ve politikalarını yaklaştırması gereken değerler olarak gösterilmesi AB'nin normatif bir güç olduğunu ve barışı tesis etme görevini gerçekleştirmek için kullandığı politikalardan birinin de genişleme politikası olduğunu göstermektedir.

5. SONUÇ

Benzeri olmayan bir bütünleşme projesi olarak anılan Avrupa Birliği'nin uluslararası alanda doğurduğu etkinin boyutu yıllar boyu önemi ve güncelliği hiç azalmayan bir tartışma konusu olagelmıştır. Avrupa Birliği'nin sivil ya da askeri bir güç olup olmadığı, küresel bir güce evrilmeyeceği tartışmalarına Manners tarafından yeni bir boyut kazandırılarak Avrupa Birliği'nin normatif güç boyutu vurgulanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın yıkımının ardından "Bir Daha Asla!" sloganıyla hareket eden Birlik, barışı tesis etme görevini üstlenmiş, çeşitli politika araçlarını bu görev için kullanmıştır ve kullanmaktadır. Çalışmanın başlangıç kısmında da belirtildiği üzere Avrupa Birliği sahip olduğu değerler ve uygulanmasını istediği normlarla kıtada normal belirlenme gücüne haiz bir kuvvet olarak görülmektedir. Birlik, kimi zaman, bahsi geçen uyum ve uygulama çabalarına hız kazandırmak yahut yön vermek adına çeşitli alanlarda yardımlarda bulunabilmektedir. Bir diğer tarafta, Avrupa Birliği'nin bahsi geçen bu rolünü benimsemeyen, genel ilke ve normlara bir sebeple ve bir şekilde uyum sağlamayan ülkeler için de çeşitli yaptırımlar uygulanmasının ihtimal dahilinde olduğu görülmektedir ve bahsi geçen konuyu örneklendiren olaylar mevcuttur. İnsan

hakları ve demokratik değerlerin yerleşmesi konusunda yoğun çaba içinde olan Avrupa Birliği, Birliğe yeni üye kabulü sırasında aday ülkeyi Avrupa Birliği standartlarına yaklaştırmak amacıyla şartlar koşmakta, aday olmayan ülkeler için oluşturduğu Avrupa Komşuluk Politikası ile bahsi edilen bölgelerde sahip olduğu normları sözü geçen politika ile yaymayı amaçlamaktadır. Avrupa Birliği'nin üstlendiği bu rol, Birliğin normatif bir güç olduğunu ve eksiklerine rağmen varlığını normatif bir güç olarak devam ettirdiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Akça Ataç, C. (2012). "AB'nin Normatif Kapasite Sorunu, Akdeniz İçin Birlik ve Türkiye". Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 11(1), 1-24. <http://ataum.ankara.edu.tr/11-1.pdf> (e.t. 15.04.2015).

Aktan, C. C. (2000). "Türkiye Avrupa Birliği'nin Neresinde? ". <http://www.canaktan.org/ekonomi/avrupa-birligi/uyelik-kosul.htm> (e.t. 25.10.2016).

Bull, H. (1982). "Civilian Power Europe: A Contradiction in Terms?". *Journal of Common Market Studies*, 21(2), 149-164.

Dinç, C. (2011). "Sivil Güç – Realist Oyuncu İkileminde Avrupa Birliği'nin Küresel Konumu Üzerine Tartışmalar". *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 7(28), 89-124. http://usak.org.tr/images_upload/files/uhp%2028%203-4.pdf (e.t. 18.04.2015).

Duchêne, F. (1973). *Europe's Role in World Peace*. In: Mayne, R. (ed.) *Europe Tomorrow: 16 Europeans Look Ahead*. London, U.K.: Fontana

European Commission. (2011). "Understanding Enlargement". http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_6_raporlar/1_3_diger/enlargement/European_Commission_Understanding_Enlargement_The_European_Unions_enlargement_policy.pdf (e.t. 19.04.2014).

European Commission. "Accession Criteria". http://ec.europa.eu/enlargement/policy/glossary/terms/accession-criteria_en.htm (e.t. 19.04.2015).

Hyde-Price, A. (2008). "A 'tragic actor'? A realist perspective on 'ethical power Europ". *International Affairs*, 84, 29-44.

Kaçar, F. ve Öztürk, K. (2017). "Avrupa Birliği'nin Normatif Gücü: Kavramsal Bir İnceleme". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 3(28), 359-370. <http://sbedergi.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/343/files/28-sayi-yazi19-12112017.pdf> (e.t. 03.01.2018).

Krohn, F. (2009). "What Kind of Power? The EU as an International Actor". <http://www.atlantic-community.org/app/webroot/files/articlepdf/Fabian%20Krohn.pdf> (e.t. 16.04.2015).

Manners, I. (2002). "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms". *Journal of Common Market Studies*, vol. 40(2), 235-258. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-5965.00353/pdf> (e.t. 16.04.2015).

Manners, I. (2001). "Normative Power Europe: The International Role of the EU". http://aei.pitt.edu/7263/1/002188_1.PDF (e.t. 15.04.2015)

Morgil, O. (2006). "Kopenhag Ekonomik Kriterleri ve Türkiye'nin Uyum Süreci". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 5(2), 91-102. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/16/1122/13215.pdf> (e.t. 04.12.2017).

Özgündüz, S. (2012). "Bir Normatif Güç Uygulaması Olarak Avrupa Komşuluk Politikası: Güney Kafkasya Ülkeleri Örneği", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Samur, H. (2009). "Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8(27), 18-35. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000068205/5000063269> (e.t. 17.25.2015).

Sawe, B. E. (2017). "The Copenhagen Criteria: What Makes a Country Eligible To Join The European Union". <https://www.worldatlas.com/articles/the-copenhagen-criteria-what-makes-a-country-eligible-to-join-the-european-union.html> (e.t. 25.11.2017).

Tocci, N. (2008). "Who is a Normative Foreign Policy Actor?". http://aei.pitt.edu/32609/1/48_Who_is_a_Normative_Foreign_Policy_Actor.pdf (e.t. 17.04.2015).

Ülger, İ. K. (2008). Avrupa Birliği Rehberi. Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

Yılmaz, S. ve Yücel Uğurlu. (2013). “Bölgesel Güç Olarak Avrupa birliği ve Dış Politika”. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 12(2), 81-104. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/16/1887/19804.pdf> (e.t. 17.04.2015).